

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE AĞIZLARINDA DEVİRİK DİZİM ÜZERİNE

Faruk YILDIRIM¹

ÖZET

Bu çalışmada, Türkçenin söz sırası hareketliliğinin bir görünümü olan devrik dizim konusu ele alınmıştır. Çalışmada, söz sırası hareketliliğinin Türkçede işlevsel olduğu, dilin bilgi yapısıyla ilgili bulunduğu; yönetilen-yöneten sırasının değişmesi sonucunda oluşan devrik dizimlerin ortaya çıkmasında dil içi etkenlerin rolünün büyük olduğu ancak dil ilişkilerinin de etkili olabileceği dile getirilmiştir. Yazıda, devrik dizimin cümle ile sınırlı olmadığı ve söz öbeklerinde de görülebildiği bilgisi; ağızlarda karşılaşılan farklı tiplerdeki devriklik durumlarıyla birlikte tartışılmıştır. Yazıda, Türkiye Türkçesi ağız bölgelerinde karşılaşılan devrik dizim oranları da söz konusu edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi, Türkiye Türkçesi ağızları, devrik dizim, bilgi yapısı, söz dizimi.

ON THE WORD ORDER IN TURKISH AND TURKISH DIALECTS

ABSTRACT

The aim of this study is to address the issue of inverted word order as one kind of Turkish word order variation. It is stated in the study that word order variation is functional in Turkish, that it is related to the knowledge structure of the language, that the factors involved in the language are so influential in the formation of inverted word order formed by governee and governor order change, but language contact can also be influential in this formation. That inverted word order is not limited with the sentence but it is also seen in word phrases is also discussed in the study with relevant cases illustrating different kinds of inverted word order in dialects. The study also reports on the inverted word order encountered in Turkish dialect areas.

Keywords: Turkish, Turkish dialects, word order, information structure, syntax.

---

¹ Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, faryil@cu.edu.tr

Giriş

Türkiye Türkçesinde, bir dil terimi olarak *devrik* sözü, çoklukla, “devrik cümle”/“devrik tümce” birleşiklerinde sıfat olarak kullanılır. Bu bağlamda, Türk dil bilgisi incelemelerinde *devriklik*, yüklemi sonda bulunmayan cümlelere atıf yapar (Korkmaz, 2003, s. 65; Hatiboğlu, 1982, s. 38; Gencan, 1979, s. 114; Ediskun, 1988, s. 365; Banguoğlu, 1986, s. 534; Koç, 1990, s. 453; Karaağaç, 2013, s. 271). Kimi araştırmacılar ise devriklik durumunu, söz diziminde sıralama düzeninin değişmesi olarak görürler. Mesela Berke Vardar, *devriklik* terimini İngilizce *inversion* karşılığı olarak kullanır ve terimi “olağan ve sık görülen bir sıralanış düzeninin yerini bir tümcede başka türlü bir sıralama düzeninin almasından kaynaklanan durum” olarak açıklar (1998, s. 74). Vardar, İngilizce *anastrophe*’a karşılık olmak üzere, *devrikleme* terimine de yer verir ve terimi “sözcüklerin tümce içindeki olağan dizilişine uymayan sıralanış” olarak tanımlar (1998, s. 74). Vardar’ın açıklamaları devrik cümle dışında da devrik yapıların olabileceğine işaret eder. Mehmet Özmen de, *devrikleme* terimini “Kelime grubunu veya cümleyi oluşturan öğeleri, olağan dizilişlerinin dışında dizime, önce gelmesi gereken öğeyi sona, sonra gelmesi gereken öğeyi öne alma” olarak tanımlayarak terimin anlam içeriğini kelime gruplarıyla genişletir (2013, s. xx). Yeter Torun ise, devriklik durumunu “kelime grubu düzeyinde devriklik, cümle düzeyinde devriklik, mantıksal düzeyde devriklik” olmak üzere üç kategoride inceleyerek terimin içeriğine mantıksal devrikliği dâhil eder (2005, s. 252). Ömer Demircan’a göre devrik dizim “dizimsel alan dışına konumlama”dır (2004, s. 10).

Devriklik, söz diziminde dil öğelerinin yer değiştirmesiyle ilgidir. Türkçedeki öge hareketliliği durumunu belirleyebilmek için, öncelikle, dil tipolojilerini belirlemek üzere kullanılan *söz sırası*² parametrelerini (Greenberg, 1963, s. 58 vd.; Comrie, 2005, s. 114 vd.) dikkate alarak Türkçenin karakteristik söz dizimi özelliklerinden, bir başka deyişle olağan diziminden, söz etmek yararlı olacaktır:

Türkçe, tipolojik olarak ÖNY (Özne-Nesne-Yüklem) dillerindedir³. Cümle sentaksı, sola dallanır. Bağlı öğeler (yönetilen) önce, temel öğeler (yöneten) sonra gelir. Bu nedenle cümlede yönetici olan yüklem sonda bulunur. Cümlede olduğu gibi kelime gruplarında da dizilim sırası yönetilen-yöneten biçimindedir. Buna bağlı olarak, söz öbeklerinde yardımcı/tali öge

² Bu yazıda, *söz sırası* terimi, “sözdizimsel birimlerin sıralanması, özellikle de kurucuların dizimi” (Aydemir, 2012, s. 228) anlamıyla kullanılmaktadır.

³ Bu diziliş hiçbir ögenin odağa alınmadığı, dolayısıyla vurgulanmadığı durumlar için geçerlidir.

başta, temel/asli öge sondadır⁴. Türkçe, ana cümleden sonra gelen, çekimli fiillerle sonlandırılan (bitimli), bu nedenle de yapısal olarak ana cümleye benzeyen öge cümlelerin yerine, öncül bitimsiz şekilleri (fiilimsi gruplarını) tercih eder.

Yukarıdaki paragrafta anlatılanlar, her ne kadar Türkçenin karakteristik diziliş özellikleri olsa da, istisnaları vardır ancak tipoloji incelemelerinde baskın nitelikler üzerinden hüküm verilir ve bu hüküm hiçbir zaman diğer durumları yok saymaz:

- (1) Çocuk camı kırdı.
- (2) Camı çocuk kırdı.
- (3) Çocuk kırdı camı.
- (4) Camı kırdı çocuk.
- (5) Kırdı çocuk camı.
- (6) Kırdı camı çocuk.

Yukarıdaki cümlelerden ilki, Türkçenin söz diziminin tipik bir örneğidir ancak diğer cümleler de gramer açısından yanlış değildir ve Türkçede kurulması mümkün olan cümlelerdir. Yüklemi sonda bulunan (1) ve (2) numaralı cümlelere kurallı, yüklemi sonda yer almayan (3), (4), (5) ve (6) numaralı cümlelere devrik cümle denir fakat (2) numaralı cümle ÖNY dizilişine uygun değildir, yani olağan söz diziminden farklı bir diziliş söz konusudur. Ancak Türkçede söz sırasının yerleşik/durağan değil hareketli olduğu bilinmektedir (Sezer, 1979; Erguvanlı, 1984; İşsever, 2000; Uzun, 2000). Bu nedenle ÖNY dizilişine uygun olmayan her durum için devrik dizimden söz edilmez.

Söz diziminde dil öğelerinin yer değiştirmesine *taşımaya* (moving) veya *çalkalama* (scrambling) denir⁵. Türkçede söz sırası değişmelerinin⁶ iki temel nedeni vardır. Bunlardan ilki “bilgi yapısı”⁷ ile ilgilidir ve Türkçenin iç düzeninden kaynaklanır. İkincisi ise dil etkileşmeleriyle ilgilidir ve başka dillerden yapı kopyalanmasına dayanır.

Bilgi yapısının (information structure) oluşması, dillerde genel olarak söz dizimi veya ses bilgisi araçlarıyla gerçekleşir, Türkçede ise hem söz dizimi ve hem de ses bilgisi bilgi yapısının oluşmasında rol oynar (İşsever 2000, S. 121 vd.). Türkçede bilgi yapısı, “konu-odak-eklentî”

⁴ Birleşik fiillerde sentaktik değil morfolojik bir dizilim vardır. Türkçenin morfolojik diziliminde anlam taşıyıcı öge önce, işlev öğeleri sonra gelir. Bu nedenle yardımcı fiiller asıl öğeden sonra gelmektedir.

⁵ Taşıma ve çalkalama ilgili ayrıntılı bilgiler için (Uzun, 2000, s. 289-350)’ye bk.

⁶ Söz sırası değişmelerinin mekanizma ve işlevleri için (Erguvanlı, 1984) ’e bk.

⁷ Türkçenin bilgi yapısı ile ilgili ayrıntılı bilgiler için (İşsever, 2000)’e, bilgi yapısı teorisi için (Valladuví, 1992)’ye bk.

üçlüsüyle açıklanmaktadır. *Konu*, cümlede hakkında söz söylenendir, genel olarak cümle başında bulunur ve burada bulunduğu sürece temel cümle vurgusunu üzerine alamaz. *Odak*, cümlede temel vurguyu üzerine çeker ve yüklemün önünde yer alır. *Odaklama*⁸ için; söz dizimsel konumlama, vurgulama ve *dA, bile, mI, ise* vb. enklitiklerden yararlanma gibi yollar kullanılır. *Eklenti* ise ya konudan sonra ama odaktan önce veya yüklemden sonra yer alır ve tıpkı *konu* gibi vurgusuz olmak zorundadır (İşsever, 2000; İşsever, 2006). Bilgi yapısının oluşmasında, özellikle de odak belirlemede ezgileme önemli rol oynar (Erguvanlı, 1984; Demircan, 1991; Demircan, 2000; Göksel and Özsoy, 2003; Göksel and Kerlake, 2005; Demircan, 2005; Demircan, 2009).

Türkçede, bilgi yapısı nedeniyle söz dizimi öğeleri taşınabilirse de, bu, ağırlıklı olarak yüklemden önceki yapıların yer değiştirmesi biçiminde ortaya çıkar. Yüklemden sonraya taşınan ve *eklenti* adı verilen öğelerin görece azlığı dikkat çekicidir. Bu durum Türkçenin söz diziminde yüklemün cümle sonundaki yerinin yerleşikliğine bir işarettir.

Bu yazıda, *devrik dizim* terimi, *taşım* ve *çalkalama* süreçlerinin tümünü içermemektedir. Terim, yalnızca Türkçenin genel diziliş mekanizması olan “yönetilen-yöneten” sırasının değiştiği durumlar için kullanılmıştır.

Standart Türkiye Türkçesinde (STT); yüklemün başta veya ortada bulunması, söz öbeğindeki yönetilen-yöneten sırasının değişmesi ve sağa dallanan ilgi cümlelerinin kurulması biçiminde görülen *devrik dizim*, Türkiye Türkçesinin ağızlarında, yazı dilinde görülen türlerinin yanında, gereklilik ifadesinde veya cümlelerin sonunda yer alması gereken/beklenen ve dilbilgiselleşmiş bir birimin yer değiştirmesi biçiminde de ortaya çıkabilmektedir.

Devrik Cümle

Yukarıda da işaret edildiği üzere, yüklemi sonda bulunmayan cümlelere *devrik cümle* denir. Çeşitli kaynaklarda bu tür cümlelerin yazı diline kıyasla konuşma dilinde daha sık kullanıldığı, şiir dilinde nesir diline göre yaygın olduğu (Özmen, 2013, s. 214; Karahan, 2004, s. 100; Önler, 2011, s. 94; Karaağaç, 2013, s. 236) ve Türkçenin başka dillerle yoğun temas ettiği yerler ile Türklerin azınlık olarak yaşadığı ülkelerdeki Türkçelerde daha sık görüldüğü (Özmen, 2013, s. 214) dile getirilmiştir. Bu tür cümlelerin yabancı dillerin etkisiyle mi ortaya çıktığı, yoksa Türkçenin yapısında bulunan bir özellikten mi kaynaklandığı sorusu, daha açık ifadeyle devrik cümlelerin Türkçe olup olmadığı konusu ise bir dönem dil tartışmalarının odağında bulunmuştur. Bir kısım dilciler devrik cümleyi

⁸ Odaklama türleri için (Demircan, 1981)'e bk.

gelişigüzel veya savruk konuşmanın bir tezahürü sayarken bazıları devrik cümlelerin anlamı güçlendirmek, ifadeyi güzelleştirmek, anlatımda hareket ve kıvraklık sağlamak amacıyla kullanıldığını savunmuşlardır. Bazı dilciler konuyu dil ilişkilerinin yansıması, daha yaygın ifadeyle yabancı dillerin etkisi kabul ederken, karşı görüşte olanlar tarihî metinlerden örnekler bularak devrik cümlelerin ‘eskiden beri’ kullanıldığı tezini işlemiştir.⁹ Daha sonraki dönemlerde, kimi dilciler devrik cümlelerin kullanımını dil içi nedenlere bağlar ve parçalarüstü birimler, odaklama ve semantik ile ilişkilendirirler. Bu dilcilerden Zafer Önler’e göre devrik cümle, “bir cümle vurgusu sorunudur” ve “Türkçede cümle içerisinde vurgulanan sözcüğün yükleme yaklaştırıldığı, yüklemün vurgulanması durumunda ise sonda yer almadığı dilbilgisi kitaplarının çoğunda değinilmeyen, ama bilinen bir kuraldır. Türkçenin bu özelliğinden dolayı konuşma dilinde devrik cümleye daha çok yer verilmektedir” (2011, s. 94). Günay Karaağaç da benzer bir görüşü dile getirir: “Titrelemeden anlam ayırıcı olarak yararlanmak istendiğinde bu titrem noktası değiştirilir; fakat titrelemeyi hiçbir dil yazıya geçirmemiştir işte bu durumda cümlelerin öğelerinin yerleri değiştirilir ve devrik cümle ortaya çıkar” (2013, s. 271). Yeter Torun ise, devrik cümlelerin oluşumunda parçalar üstü birimlerin de etkili olduğunu belirtir ve devrik cümle konusunun bu bağlamda da değerlendirilmesi gerektiğini söyler (2005, s. 12). Ömer Demircan’a göre devrik cümle, “dil-içi değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan, doğal ve anlamlı bir işlem”dir ve *odaklama* ile ilgilidir (2000, s. 14-18). Nihal Çalışkan da, Cemil Meriç’in cümlelerini incelediği makalesinde, “Meriç, cümlede elemanların yerlerini değiştirerek bakışlarımızın cümlelerin en can alıcı elemanında odaklanmasını sağlamaktadır” (2010, s. 920) diyerek devrik cümleyi *odaklamaya* bağlar. Kerime Üstünova ise, devrik cümleyi önemsenen bilgiyi vurgulama yollarından biri sayar ve “Devrik cümle konusu anlam bilimini yakından ilgilendirmektedir.” tespitini yapar (2010, s. 123).

Mehmet Özmen, Türkiye Türkçesi yazı dilinde, devrik cümlelerin kullanım sıklığının, yazı türüne, kişinin üslubuna, döneme, dilin kullanıldığı alana göre farklılık gösterebildiğini, bilim ve hukuk dilinde yok denecek kadar az kullanıldığını dile getirir (Özmen, 2013, s. 214). Türkiye Türkçesi yazı dilinin söz dizimi özelliklerini ele alan çalışmalarda; en sık görüleni %10-15 olmak üzere, çeşitli oranlarda devrik cümle kullanıldığı¹⁰, konuşma dilinin yansıtıldığı bölümlerde devrik cümle oranının arttığı dile getirilmiştir. (Yıldırım, 1991, Küçük, 2001; Demir, 2005; Torun 2005; Tekin, 2006; Çalışkan, 2010; Çer 2013; Çakır, 2013; Gürer, 2015; Artuğ, 2014; Özbek, 2010; Yılmaz 2014). Konuşma dili ise, değişime açık olması, vurgu, tonlama, durak gibi ezgisel özellikler taşıması, konuşma anında olağan

⁹ Tartışmalar için (Torun, 2005, s. 54-58)’e bk.

¹⁰ Bu oranlar, % 2 ila % 40 arasında değişmektedir.

sözcük sırasının değişmesi gibi birtakım özellikleri nedeniyle yazı dilinden farklılıklar gösterir (Aksan,1998, s. 85). Konuşma dilinde devrik cümlelerin yazı diline göre daha yoğun olarak kullanılması odak vurgusuyla ilgilidir. Johanson'a göre, konuşma dilinde yüklem sona bulunmaması, cümle perspektifi işlevini yerine getirir (2007, s. 103).

Bu bilgilere göre, devrik cümle STT için bir vakıadır ve hem konuşma hem de yazı dilinde kullanılmaktadır. Ancak, elimizde ağızlar hariç olmak üzere, konuşma diline ait oransal bir veri bulunmamaktadır. Ağızlara ait malzeme tamamen sözlü dile ait olduğuna göre, yazı diliyle yapılacak kıyaslamalar doğru sonuç vermeyecektir. Ancak ağızlardan elden edilen verilerin birbiriyle kıyaslanması bir ölçüde fikir verici olacaktır.

Doğan Aksan, "Anlam Alışverişi Olayları ve Türkçe" adlı çalışmasında, Yaşar Önen'in şu sözlerini aktarır: "Trakya'da oturan Türklerin konuşmasında daha açık olarak kendini gösteren, *alırsın bana bir kitap, gördüm orda bir büyük bina, atarım sana bir temiz dayak* gibi cümlelerle son zamanlarda bazı yazarlar tarafından da kullanılan ve "devrik tümce" adı verilen cümlelerde fiilin cümle sonundan başka yerlere, bilhassa başa alınmasında Batı tesirinin olduğu düşünülebilir." Ardından, "Trakya Türklerinin cümle kuruluşlarında da iki dilliğin payı vardır." der (1988, s. 236-237). Ahmet Günşen de devrik cümle kurma eğiliminin, Hint-Avrupa kökenli dillerle alışveriş ilişkisi içinde yaşayan ağızlarda "ileriye gittiği" görüşünü dillendirir (2010, s. 470).

Türkiye Türkçesi ağızlarına ilişkin birçok yayında Rumeli ağızlarında devrik cümlelerin yaygınlığına işaret edilmiştir. Mecdut Mansuroğlu, Edirne ağızında İstanbul Türkçesinden farklı olarak çok fazla devrik cümle olduğunu belirtir (1960, s. 187). Doğan Aksan da devrik cümlelerin Trakya'da oturan Türklerin konuşmasında daha açık olarak kendini gösterdiğini bildirir (1988, s. 236). Edirne ağızlarının sözdizimi üzerinde duran Rifat Gürgendereli, devrik cümlelerin Rumeli ağızlarının karakteristik özelliklerinden birini teşkil ettiğini ve bu tür cümlelerin kullanılma oranının Gacal ve Dağlı ağızlarında % 40, Pomak ağızında ise % 55'lere vardığını belirtir (2004, S. 56).

Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli'den derlenen metinlerden (Kalay, 1998; Tosun, 2003; Hünerli, 2006) tesadüfi örneklem yoluyla taradığımız veriler üzerinde yaptığımız çalışmada, metinlerdeki devrik cümle oranının kaynak kişinin etnik kökeni, cinsiyeti ve eğitimine; konuya, bağlama ve ortama göre farklılık gösterdiğini belirledik. Bu metinlerde devrik cümlelerin toplam cümlelere oranı % 12,5 ile % 59,5 arasındadır. Muhacir, Dağlı ve Gacal gruplarına mensup kaynak kişilerin konuşmaları arasında devrik cümle kullanımı açısından belirgin bir farklılık yoktur. Arnavut veya Boşnak kökenli kaynak kişilerden derlenen metinlerde de benzer bir durum

görülmektedir. İkinci bir dili de konuşan Pomakların ağızında ise diğer gruplara göre daha yüksek oranda devrik cümleye rastlanmaktadır.

Türkiye sınırlarının dışında yaşayan Rumeli Türklerinin ağızlarında da devrik cümle kullanımının yaygın olduğu bilinmektedir (Mansuroğlu, 1960; Johanson, 2007; Gülsevin, 2010; Günşen, 2010; Balcı, 2010). Bulgaristan, Makedonya ve Kosova ağızlarından derlenen metinler (Ali, 2004; Karaşinik, 2011; İğci, 2010; Güneş, 2009; Jable, 2010; Salimehmet, 2006) üzerinde yine tesadüfî örneklem yoluyla yaptığımız taramalarda da, çeşitli metinlerde, devrik cümlelerin toplam cümlelere oranının % 27 ile % 82 arasında değiştiği görülmüştür. Mahmut Pehlivan da incelediği bir Dobruca masalında 99 kurallı, 112 devrik cümle tespit etmiştir ki devrik cümle oranı % 53'tür (2010, s. 44). Özellikle Makedonya ve Kosova'da Bulgaristan ve Doğu Trakya ağızlarından daha yüksek oranda devrik cümle kullanıldığı söylenebilir. Türkiye dışındaki Balkan Türk ağızlarında, özellikle Kosova ve Makedonya'da yer yer karmaşıklaşan devrik dizim örnekleri mevcuttur.¹¹

çıkaysık mezarlık sıra şto orda. "İşte orada mezarlık yoluna çıkarız."
bizim o teçe etrafı imiş mezarlık. "Bizim o tekkenin etrafı mezarlıktı."
dediler çabuger ondan dünem. "Oradan çabucak dönmemi söylediler."
koşşilar çiğirdilar bu akşam onlara cidam. "Komşular beni bu akşam onlara gitmem için çağırdılar."
ben uzun yolculuk var yapaym. "Uzun bir yolculuk yapacağım./ Yapacağım uzun bir yolculuk var."
onlar başlarlar kessınlar çavagi. "Onlar kavağı kesmeye başlarlar."
şindi o adam hep çağiriy karısını çelayko. "Şimdi o adam karısına 'kel kız' diye sesleniyor."

Leyla Karahan'ın tasnifinde Batı grubu ağızları içinde yer alan ağız bölgelerinden derlenen metinlerde (Yıldırım, 2006; Demir, 2006; Boz, 2002; Gülensoy, 1998; Gülsevin, 2002, Korkmaz, 1977), kabaca yaptığımız sayımlara göre, devrik cümle oranı % 10-20 aralığındadır. Bununla birlikte ağız bölgeleri için şimdilik ayırt edici bir dağılımdan söz etmemiz mümkün gözükmemektedir. Ancak yine de Balkan muhacirlerinin yaşadığı yerleşim birimlerinde yüksek oranda devrik cümleye rastlanacağı tahmin edilebilir. Yine kabaca yaptığımız gözlemlere göre, Batı grubu ağızlarında yüklemden sonra *işte, ya, ha, yani, taman, yahu, gız, lan, ülen, kardeş, birader, kele, kızım, oğlum, bacım* gibi kelime ve hitap unsurlarının veya tek kelimelik tamlayıcıların geldiği devrik cümle tipinin diğer tiplere göre daha sık kullanıldığı söylenebilir. Ayrıca 2-3 kelimelik emir cümlelerinde de devrik dizim eğilimi artmaktadır.

¹¹ Örnekler (Günşen, 2010), (İğci, 2010), (Jable, 2010) ve (Balcı, 2010)'dan alınmıştır.

Karahan'ın tasnifinde Doğu grubu ağızları içinde yer alan ağızlarda¹² devrik cümle oranı Batı grubuna göre biraz yüksekse de¹³ Anadolu ağızları içinde en yüksek oran Doğu Karadeniz'dedir¹⁴. Rize ilinde, merkez ilçe, Derepaşarı, İyidere, Kalkandere, Güneysu ve İkizdere'den derlenen metinlerde %30-50; Çayeli metinlerinde ise %50-60 oranında devrik cümleye rastlanmıştır. İlgi çekici sayılabilecek veri, Rize'de Turgut Günay'ın tasnifinde ayrı bir alt ağız bölgesi olarak verilen ve Lazcanın yaygın olduğu bölge ile Çamlıhemşin yöresinde ancak Batı grubu ağızları ölçüsünde devrik cümle kullanılmasıdır.

Türkçenin en eski dönemlerinden beri görülen devrik cümle (Scharlipp, 2014), Türkiye Türkçesi ve ağızlarında gerek dil içi nedenlerle gerekse dil ilişkilerinin bir sonucu olarak; kişi, durum, coğrafya ve odaklama gibi değişkenlere bağlı olmak şartıyla farklı sıklıklarda kullanılmaktadır.

Kelime Gruplarında Devrik Dizim

Leylâ Karahan, kelime grubunu “bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimi” şeklinde tanımlar (2004, s. 39). Tanımdaki ‘belirli kurallar’ ifadesi, yönetilen-yöneten dizilişiyle ilgilidir ve konumuz açısından önemlidir. Zira kuralın dışındaki dizimler devrik dizimi oluşturacaktır.

Türkçedeki kelime grupları; iyelik grubu, isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu (ikileme), edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim (özel ad öbeği), ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil ve kısaltma grupları biçiminde sıralanabilir. Bu gruplardan bazıları birbirine denk öğelerden oluşurken bazıları ana ve yardımcı öğelerden meydana gelir. Denk (eş görevli) öğelerden meydana gelen birleşik isim, tekrar ve bağlama gruplarında; yöneten-yönetilen ayrımı söz konusu olmadığı için devrik dizimden söz edilemez. Diğer kelime gruplarının Türkçenin yönetilen- yöneten dizilimi açısından, Türkçenin yapısına uyması beklenir ancak birleşik fiillerde dizilim asıl öge + yardımcı öge biçimindedir. Bu durum, yukarıda da değinildiği gibi, söz konusu grupta dizilimin sentaktik değil morfolojik

¹² Doğu Grubu ağızları için (Gemalmaz, 1995), (Sağır, 1995), (Ercilasun, 1983) ve (Balcı, 1996)'da yer alan metinlerden tesadüfi örneklem yoluyla tarama yapılmıştır.

¹³ Mesela İbrahim Balcı, Kars yerli ağızlarında yüklemi sonda bulunmayan cümle oranını %22.72 bulmuştur (1996, s.142).

¹⁴ Doğu Karadeniz ağızları için (Brendemoen, 2002) ve (Günay, 2003)'te yer alan metinler kullanılmıştır. Leylâ Karahan (1996, s. 103) Trabzon ve Rize ağızlarında, Mehmet Özmen de (2010, s. 324) Trabzon ağızlarında yüksek oranda devrik cümle kullanıldığını da işaret etmişlerdir.

olmasından kaynaklanır. Bu gruptaki yardımcı ögeler çekim ögesidir. Fiile dayalı grupların dizilimi ise, büyük oranda cümle dizilimine benzer.

STT’de ana öge- yardımcı öge ayrımı olan kelime gruplarının sırası özellikle konuşma ve şiir dilinde değişebilir (Karahan, 2004, s. 40). Aynı durum ağızlar için de geçerli olmakla birlikte, sıklık bakımından STT ile Türkiye Türkçesi ağızları arasında farklılıklar gözlenebilmektedir.

STT’de iyelik gruplarında, belirtili isim tamlamalarında, sıfat tamlamalarında, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil gruplarında, isimlerle kurulan birleşik fiillerde devrik dizim görülmektedir. Edat gruplarında, belirtisiz isim tamlamalarında, bir hareketi tasvir eden birleşik fiillerde ise devrik dizime rastlanmamaktadır (Torun, 2005). Aynı eğilimlerin Türkiye Türkçesinin ağızları için de geçerli olduğu görülmektedir. Türkiye Türkçesinin ağızlarında, söz öbeklerindeki devrik dizimler, yaygınlık dağılımları bakımından devrik cümlelere benzer, Rumeli ağızlarında yüksek, Batı grubu ağızlarında düşük kullanım oranları göze çarpar. Doğu Karadeniz ağızlarında ise, Batı grubu ağızlarına göre yüksek kullanım oranı gözlenmektedir. Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasındaki daimî ilişki, bu ögelerin arasına başka yapı veya kelimelerin girmesine engel olduğu gibi, eksiz oluşan bu grupta yönetim konumun anlam ayırt ediciliği, ögelerin yer değiştirmesini engeller. Bu nedenle gerek STT’de gerekse ağızlarda bu söz öbeğinde devrikliğe rastlanmamaktadır.

İlgi Cümleleri ve Devrik Dizim

Türkçenin genel tipolojisine aykırı olarak sağa dallanan, ana cümleden sonra yardımcı cümlelerin geldiği, bu nedenle yönetilen-yöneten sırasının değiştiği bağlı cümlelerin devrik mi yoksa kurallı mı kabul edileceği bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Örneğin:

(7a) *Bir de, pek tanınmış mallardan olmamalı ki gözcü tarafından bilinip yakalanmasın!* (Kemal Tahir).

(8a) *Ben eminim ki o adamların hepsi de aslında sizin ve benim gibi insanlardı* (Haldun Taner).

Cümleleri kurallı mı yoksa devrik midir? Aynı cümleler Türkçenin tipolojisine uygun olarak

(7b) *Bir de, gözcü tarafından bilinip yakalanmaması için pek tanınmış mallardan olmamalı!*

(8b) *Ben, o adamların hepsinin de aslında sizin ve benim gibi insanlar olduğundan eminim.*

Biçimlerinde kurulsaydı kurallı demekte tereddüt söz konusu olmazdı. Ancak (7a) ve (8a)’daki cümlelere kurallı veya devrik demek

kolay değildir. Zira bunlarda, “ki” bağlacının önünde ve arkasında ikişer cümle yer almaktadır ve bunların yüklemeleri de sondadır. Yüklemeleri sona bulunduğu için kurallı gibi görünen bu cümlelerde yönetim ve bağlanma konumları tersine dönmüş, yönetici ana cümle yüklemi önce, yan cümle ise sonra gelmiştir. Dolayısıyla bu cümleler, Türkçenin tipolojik özelliklerine uymamaktadır. Üstelik, Lars Johanson’a göre “İranca ve Slavcaya komşu olarak konuşulan bir yığın Türk dili, eskiden beri soncul cümlelere de sahiptir; bu cümleler (tipik ana cümle yüklemleştiricileriyle) ana cümle görünümündedirler ve bitişmeyen bağlayıcılara sahip olmaları sebebiyle Hint-Avrupa cümlelerine benzer” yapılarıdır ve [bunun gibi yapısal] “kopyaların coğrafik dağılımı (Türkistan, İran, Balkanlar) açıkça, Farsça ve Slavca tesirinin delilidir” (2007, s. 107).

Bu durumda, *ki* bağlacının iki yanındaki cümleler kurallı da olsa, cümlelerin sola değil sağa dallandığı, ana cümlelerin (yöneten) başta, yardımcı cümlelerin (yönetilen) sonda yer aldığı dikkate alınarak söz konusu cümlelerin devrik dizildiği söylenebilir. Ancak bu dizimde, *devrik dizim* terimi yapıyı tamamen açıklamaz. Çünkü Türkçenin yargısız birimleri kullanarak yaptığı işlem, burada yargılı birimler tarafından gerçekleştirilmiştir.

STT yazı dilinde, yirmi birinci yüz yılda, bir önceki yüz yıla göre kullanım sıklığı azalan bu tür cümlelerin Türkçenin Hint-Avrupa dilleriyle ilişki bölgelerinde yer alan ağızlarda yaygın kullanıldığı görülmektedir. Yaptığımız basit metin taramalarına göre, en yaygın olduğu ağızlar, Doğu grubu ağızlarıdır. Trakya ağızlarında şaşırtıcı ölçüde az kullanılan bu yapı, Türkiye sınırları dışında kalan Rumeli ağızlarında, özellikle Kosova ve Makedonya’daki Türk ağızlarında çok yaygın ve çeşitlidir.¹⁵

ülümler için deyebilerim çi bizde büle âdetlerdir. “Bizde şöyle ölüm âdetleri var.”

yok insan çi bilmezdi üzsün. “Yüzme bilen insan yoktu”

şindi süle çi yarın çimseden yüreğin ağırmasın. “Yarın kimseden kuşkulanan için şimdi söylemelisin.”

hayde ağır işler göstereyim buna ki ağır gelsin da kaçsın. “Haydi buna ağır gelip kaçacağı zor işler göstereyim.”

onun ne var sağlığı var her şeyi. “Sağlığı olanın her şeyi var.”

çocuklar yemişlar poğaçay ne cotırdım. “Getirdiğim poğaçayı çocuklar yemiş.”

açın cirdi içeri Musa, eppisi kouktılar ayağa. “Musa içeri girince hapsi ayağa kalktı.”

¹⁵ Örnekler (Günşen, 2010), (Balcı, 2010), (Karaşinik, 2011), (İğci, 2010) ve (Jable, 2010)’dan alınmıştır.

araba haçan kırılır yollar çok uzun cüsterır. “Araba bozulunca yollar çok uzun görünür.”

Gereklilik İfadesi ve Devrik Dizim

Türkiye Türkçesinde gereklilik, *-mAII* kip ekiyle veya [*fiil+{-mA}+İyelik eki + lazım/gerek*] formuyla yapılır: *bilmeliyim, almalısın, gelmeli ve bilmem lazım/bilmem gerek, alman lazım /alman gerek, gelmesi lazım/ gelmesi gerek* vb. Türkiye Türkçesinin ağızlarında da gereklilik için yaygın olarak aynı yapılar kullanılır. Ancak yer yer doğu grubu ağızlarında, Kıbrıs ağızında ve Türkiye sınırları dışında kalan Rumeli ağızlarında bu yapıların yerine [*lazım/lüzum + fiil+emir/istek eki*] formu kullanılır¹⁶. Sola dallanan ve bitimsiz fiillerle birleşen *lazım/gerek*'in yerini, Hint-Avrupa tipi sağa dallanan ve çekimli fiillerle birleşen *lüzum/lazım/gerek* aldığı ve için bu formu da devrik saymak mümkündür:

Lüzum gideyim. “Gitmem lazım”.

Lüzum gitsin. “Gitmesi lazım”.

lazım işleyesin. “Çalışman gerek.”

Lazım gidelim eve da yemek yeylim. “Eve gidip yemek yemeliyiz.”

lâzım yıkılsın kanunca, yola lâzım beş metra aralı olsun. “Kanun tarafından yıkılmalı, yola beş metre mesafede olmalıdır.”

siz cençler bile şimdi lazım çok koşuşasınız. “Siz gençlerin şimdi çok çalışması lazım.”

bi yere cidерsek, lazım başka bi yerden sazları alalım. “Bir yere gittiğimizde sazları başka bir yerden almalıyız.”

e şimdi baklava yazmağ içine lazım alasin yumurta. “Baklava açmak için yumurta alman lazım.”

Ek-Fiil ve Devrik Dizim

Eski Türkçedeki er- fiili, STT’de i- şeklinde veya dilbilgiselleşmiş olarak kullanılır. Bu durum Türkiye Türkçesi ağızlarında görülmekteyse de bazı ağızlarda i- fiilinin kendisini koruduğu, kimi zaman eklendiği sözün son hece ünlüsüne uyarak dil ve/veya dudak uyumuna girebildiği bilinmektedir. İsimlere geldiğinde dolaylılık bildiren *-(X)mXş* şeklinin cümle içindeki yeri, Kıbrıs, Makedonya ve Kosova ağızlarında değişebilmektedir. Nurettin Demir, Kıbrıs ağızlarında ek-fiilin rivayetinde i- unsurunun düşmesiyle oluşan *-mXş* biçimbiriminin de yer değiştirebildiğini, bu yer değiştirmenin yeni bilgiyi vurgulamaya yönelik olduğunu ve *-(X)mXş*’ın önemli/yeni bilgidan hemen sonra geldiğini söylemektedir (2002a, s. 10-11):

Ahmetmiş okula gitmeyecek yarın = ST ‘Yarın okula Ahmet gitmeyecekmiş’.

¹⁶ Örnekler (Demir, 2002a), (Demir, 2002a), (Günşen, 2010), (Balcı, 2010), (Karaşinik, 2011), (İğci, 2010) ve (Jable, 2010)’dan alınmıştır.

Ahmet okulamış gitmeyecek yarın = ST ‘Ahmet yarın okula gitmeyecektir.’

Ahmet yarınmış okula gitmeyecek = ST ‘Ahmet okula yarın gitmeyecektir.’

Miş Ahmet okula gitmeyecek yarın = ST ‘[Güya / söylediğine göre] Ahmet yarın okula gitmeyecektir.’

Nurettin Demir, Kıbrıs ağızlarında *miş*’in yerinin değişkenliğinin işlevsel olduğuna, yeni veya işlevsel bilgiyi gösterdiğine işaret etmektedir (2002b, S. 5-6):

Söylediydi banamış geleceydi = ST [Başkasına değil] *Bana* geleceğini söylemişti [ama gelmedi].

Bu ayın sonundamış gelecek. = ST [Başka zaman değil] Bu ayın *sonunda* gelecektir.

Nazmiye hoca artıkmış bizi istemez. = ST Nazmiye hoca [önceden isterken] *artık* bizi istemezmiş.

Babamış anneme yüzükümü alsın da barışsın. = ST [Başkası değil] *babam* anneme [başka bir şey değil] *yüzük* alsınmış da barışsınmış.

Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında da $-(X)mXş$ ’in yeri değişebilmektedir. Ancak Kıbrıs ağızlarından farklı olarak *i-* yardımcı fiili kendisini korur. Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında *miş*, dolaylılık kadar geçmiş zaman da ifade eder:¹⁷

babasıyla imişik bi sınıfta. *mişik* çok öğrenciler. “Babasıyla aynı sınıftaydık, çok kalabalıktık.”

bizim o teçe etrafı imiş mezarlık. “Bizim tekke tarafı mezarlıktı.”

baba imiş hapsanada, *o on üç sene o da imiş* haps. “Baba hapisaneydi, on üç senedir mahpusu.”

işte ramiz hem mula abdulahun imiş topçı. “Mula Abdulah’ın [oğlu] Ramiz topçuymuş.”

Brendemoen, Doğu Karadeniz ağızlarında (Trabzon-Rize arasında) *i-* fiilinin üzerine *-dur* bildirme ekinin gelmesiyle oluşan *idur/idu*’yu tespit etmiştir. Bu şekil bildirme göreviyle ama yüklem isminin önünde yer almaktadır (1996, s. 107-108):

burası da idur oda, *burası da idu* hayat, *bu da idu* yatma odası, *o da idu* konsol “Burası da odadır, burası hayattır, bu da yatak odası, o da konsoldur.”

¹⁷ Örnekler (Günşen, 2010), (Balcı, 2010), (Karaşinik, 2011), (İğci, 2010) ve (Jable, 2010)’dan alınmıştır.

Trabzon ve Rize ağızlarına özgü bu kullanımda ek-fiil isimden önce geldiği için dizim devriktir. Mevhibe Coşar, Brendemoen'un tespit ettiği bu yapının başka metin yayınlarındaki örneklerini de tespit etmiştir (2009, s. 184-185):

iyudum yaramaz.

süt alurdiler parasın çıkar verurdiler, haçan idiler burda.

habu sol ayağum biliyirum idi tirenun altina, oyle zannediyiru.

Mevhibe Coşar'ın (2009, s. 184) verdiği şu örnekte tur- fiilinden gelişen –dir bildirme eki, yüklem isminden sonra değil bir önceki kelimedenden sonra gelmiştir:

Hukumatun gonağu/ Altıdır mapushana

Aynı durum Kosova ağızlarında da tespit edilmiştir:

orman ağlamas baltadan, ağlar sapından çünküdür odundan. (Günşen 2010, s. 471)

Sonuç

Bu çalışmada; Türkçenin tipolojik söz dizimi özellikleri, değişken söz sırasına sahip olduğu bilgisiyle birlikte ele alınmıştır. Devrik dizimler gözden geçirilmiş ve bunların STT ve ağızlardaki görünümleri tasvir edilmeye çalışılmıştır. Devrik dizimin yabancı dillerin etkisi ile açıklanamayacağı, temel nedenin Türkçenin bilgi yapısı ve bu yapının oluşmasında rol oynayan söz sırası değişkenliği olduğu sonucuna ulaşılmış, ancak dil etkileşimlerinin rolünün de göz ardı edilmeyeceği dile getirilmiştir. Yazıda devrik dizimin cümleyle sınırlı olmadığına dikkat çekilmiş, özellikle Hint-Avrupa dilleriyle teması bulunan ağızlarda çeşitli tiplerde devrikliklerin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Söz konusu ağızlardaki bu devriklikleri, Türkçe tipi dizimlerin yerini Hint-Avrupa tipi dizimlerin almasıyla açıklamak da mümkündür.

Söz sırası değişmelerinin işlevsel olduğu bilgisinin Türkçenin söz dizimi çalışmalarında dikkate alınması gerektiği düşünülmekte; yazının Türkçenin ağız araştırmalarında ihmal edilmiş olan söz dizimi çalışmalarında teşvik edici olacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (1988), “Anlam Alışverişi Olayları ve Türkçe.”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1961*, [2. Baskı], s. 207-273.
- _____ (1998), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Ali, N. (2004), *Bulgaristan-Kırcaali Bölgesi Türk Ağzları*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Artuğ, F. M. (2014), *Samihâ Ayverdi'nin Romanlarında Söz Dizimi Çalışması*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Aydemir, İ. A. (2012), “Türkiye Türkçesinde Zarf-Fiil Cümlelerinde Sözcük Sıralaması Üzerine.”, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 1(11), s. 227-233.
- Balcı, İ. (1996), *Kars Yerli Ağzlarında Cümle Yapıları*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Üniversitesi, Erzurum.
- Balcı, M. (2010), “Kosova ve Makedonya Türk Ağzlarında Devrik Cümle Meselesi.”, *Avrasya Etütleri*, 38/2, s. 43-60.
- Banguoğlu, T. (1986), *Türkçenin Grameri*, [2. Basılış], Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Boz, E. (2002), *Afyon Merkez Ağzı (Dil Özellikleri. Metinler. Sözlük)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Brendemoen, B. (2002), *The Turkish Dialects of Trabzon Their Phonology and Historical Development*, Volume I-II, Harrassovitz Verlag, Wiesbaden.
- _____ (1996), “Some Remarks on the Copula in a ‘Micro-Dialect’ on the Eastern Black Sea Coast.”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, (32)1-2 [1994], s. 107-108.
- Comrie, B. (2005), *Dil Evrensellikleri ve Dilbilim Tipolojisi*, [çev. İsmail Ulutaş], Hece, Ankara.
- Coşar, A. M. (2009), “Trabzon Ağzlarında Ek Fiilin Kullanılışı.”, *Turkish Studies*, (3)3, s. 176-188.
- Çakır, A. (2013), *Refik Halit Karay'ın “İstanbul'un Bir Yüzü” Adlı Romanında Söz Dizimi*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bozok Üniversitesi, Yozgat.
- Çalışkan, N. (2010), “Bu Ülke'nin Cümlesi: Cemil Meriç'in Cümle Üslubu Üzerine Bir İnceleme.”, *Turkish Studies*, (5) 2, s. 912-933.

- Çer, E. (2013), “Çetin Öner’in ‘Gülibik’ Adlı Çocuk Edebiyatı Yapıtının Sözdizimsel Açından İncelenmesi.” *Turkish Studies*. (8) 12: 285-298.
- Demir, A. (2005), *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Huzur” Romanında Söz Dizimi Çalışması*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Demir, N. (2006), *Tokat İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Gazi, Ankara.
- Demir, N. (2002a), “Kıbrıs Ağızlarında imiş hakkında.”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, s. 129-139.
- _____ (2002b), “Kıbrıs Ağızları Üzerine Notlar.”, *Scholarly Depth and Accuracy. A Festschrift to Lars Johanson, Lars Johanson Armağanı*, s. 100-110.
- Demircan, Ö. (1981), “Türkiye Türkçesinde Vurgulama ve Odaklama.”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1978- 1979*, s. 157-163.
- _____ (1991), “Devrik dizimin kuralları.”, *Dilbilim Yazıları 1991*, s. 27-39.
- _____ (2000), “Odak-bağımlı sözdizimi.”, *Türk Dili Dergisi*, 77, s. 14-18.
- _____ (2001), *Türkçenin Ezgisi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Vakfı, İstanbul.
- _____ (2004), “‘Devrik Tümce’ Neyin Nesi?”, *Türk Dili Dergisi*, 105, s. 10-14.
- _____ (2005), “Odaklayıcılar ve Devrik Dizim.”, *Dilbilim İncelemeleri*, s. 87-115.
- _____ (2009), *Devrik Tümce ve Odaklama (Dil Devrimi'nin Öteki Yanı)*, Der, İstanbul.
- Ediskun, H. (1988), *Türk Dilbilgisi*, [3. Baskı], Remzi, İstanbul.
- Ercilasun, A. B. (1983), *Kars İli Ağızları Ses Bilgisi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Erguvanlı, E. E. (1984), *The Function of Word Order in Turkish Grammar*, University of California Publication in Linguistics v. 106, Berkeley/Los Angeles.
- Gemalmaz, E. (1995), *Erzurum İli Ağızları (İnceleme-Metinler- Sözlük ve Dizinler) I, II, III.*, [2. Basım], Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Gencan, T. N. (1979), *Dilbilgisi*, [4. Baskı], Türk Dil Kurumu, Ankara.

- Göksel, A. - Kerlake C. (2005), *Turkish A Comprehensive Grammar*, Routedge, New York.
- Göksel, A. - Sumru Özsoy (2003), “dA: a focus/topic associated clitic in Turkish.”, *Lingua*, 113, s. 1143-1167.
- Greenberg, J. H. (1963), "Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements.", *Universals of Language*, [ed. Greenberg, Joseph H.], Cambridge/Massachusetts: MIT: 58-90.
- Gülensoy, T. (1988), *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme. Metinler. Sözlük)*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Gülsevin, G. (2002), *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri – Metinler – Sözlük)*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Günay, T. (2002), *Rize İli Ağızları (İnceleme – Metinler – Sözlük)*, [2. Basım], Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Güneş, N. (2009), *Kuzeydoğu Bulgaristan’da Çerkovna Köyü ve Çevresi Türk Ağızları*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Günşen, A. (2009), “Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağızları.”, *Turkish Studies*, (4)8, s. 225-254.
- _____ (2010), “Rumeli Ağızlarının Sözdizimi Üzerine I (Makedonya ve Kosova Türk Ağızları Örneği).”, *Turkish Studies*, (5)1, s. 462-494.
- Gürer, İ. G. (2015), *Buket Uzuner’in “Karayel Hüzünü” Adlı Eserinin Söz Dizimi İncelemesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Gürgendereli, R. (2004), “Edirne İli Ağızlarında Söz Dizimi.”, *Doğu-Batı Bağlamında Türk Dili ve Kültürü Konferansı Bildirileri*, s. 44-57.
- Hatiboğlu, V. (1982), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.
- Hünerli, B. (2006), *Edirne Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağız İncelemesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- İğci, A. (2010), *Vıçitırın-Kosova Türk Ağzı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- İşsever, S. (2000), *Türkçede Bilgi Yapısı*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- _____ (2006), “Türkçede Takısız Nesne Adöbekleri ve Çalkalama.”, *Dil Dergisi*, 131, s. 42-56.
- Jable, E. (2010), *Kosova Türk Ağzları İnceleme-Metin Sözlük*, Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Johanson, L. (2007), *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Kalay, E. (1998), *Edirne İli Ağzları. İnceleme-Metin*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Karaağaç, G. (2013), *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Karahan, L. (1996), *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- _____ (2004), *Türkçede Söz Dizimi*, [7. Baskı], Akçağ, Ankara.
- Karaşinik, B. (2011), *Silistre (Silistra) İli ve Yöresi Ağzları*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Koç, N. (1996), *Yeni Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Korkmaz, Z. (1977), *Nevşehir ve Yöresi Ağzları 1. Cilt. Ses Bilgisi (Phonétique)*, [2. Baskı], Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- _____ (2003), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, [Genişletilmiş 2. Baskı], Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Küçük, N. (2001), *Yaşar Kemal'in “Kuşlar da Gitti” Adlı Eserinde Devrik Yapı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Mansuroğlu, M. (1960), “Edirne Ağzında Yapı, Anlam, Deyim ve Söz Dizimi Özellikleri.”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1960*, s. 181-187.
- Önler, Z. (2011), “Saadet Çağatay’ın İlk Tanıtım Yazısı Işığında Türkiye’de Dilbilgisi Çalışmaları.”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* (18) 2, s. 87-96.
- Özbek, E. E. (2010), *İhsan Oktay Anar’ın “Suskunlar” Romanında Cümlelerin Öğeleri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Özmen, M. (2010), *Türk Dili Üzerine Makaleler*, Akçağ, Ankara.
- _____ (2013), *Türkçenin Sözdizimi*, Karahan, Adana.

- Pehlivan, M. (2010), “Bir Dobruca Masalı.”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TEAD]*, 43, s. 35-48.
- Sağır, M. (2002), *Erzincan ve Yöresi Ağızları (İnceleme – Metinler – Sözlük)*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Salimehmet, N. (2006), *Bulgaristan Kırcalı İli ve Çevresi Türk Ağzı*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Scharlipp, W. E. (2014), “Inverted Syntax in Early Turkish Texts.”, *Studia Orientalia Electronica* 87, s. 235-244.
- Sezer, A. (1979), “Üretimsel Dönüşümlü Dilbilgisinin Türkçe’ye Uygulanması Üzerine Bir Gözlem.”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1978-1979, s. 165-172.
- Taylan, E. E. (1984), *The Function of Word Order in Turkish Grammar* (Vol. 106), University of California Press, Los Angeles.
- Tekin, F. C. (2006), *Kemal Tahir’in “Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yol Ayrımı” Adlı Eserlerindeki Devrik Yapı*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Torun, Y. (2005), *Nurullah Ataç’ın Denemelerinde Devrik Yapılar*, Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Tosun, İ. (2003), *Tekirdağ Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Uzun, N. E. (2000), *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual, İstanbul.
- Üstünova, K. (2010), *Dilbilgisi Sorunları*, Kesit, İstanbul.
- Vallduví, E. (1992), *The Informational Component*, Garland Publishers, New York/London. [Also as Technical Report IRCS 93-38. Philadelphia: Institute for Research in Cognitive Science. University of Pennsylvania. 1993]
- Vardar, B. (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, [Nükhet Güz. Emel Huber. Osman Senemoğlu ve Erdim Öztokat ile birlikte], [2. Basım], ABC, İstanbul.
- Yıldırım, F. (1991), *Şiir ve Cinayet’te Cümle*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- _____ (2006), *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları I-II*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Yılmaz, E. (2014), *Orhan Pamuk’un “Benim Adım Kırmızı” Adlı Eserlerinde İşlevlerine ve Yapılarına Göre Devrik Cümleler*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi, Uşak.